

Революція

КУПИТИ

Ця книжка - про юного чоловіка та трьох жінок, про найкривавішу в історії Латинської Америки революцію, що занапастила два мільйони людей, і про долю скарбів розграбованого банку на півночі Мексики. Молодий гірничий інженер Мартін Гарет, відряджений іспанською компанією для роботи на срібних копальнях Мексики, опиняється в гущавині жорстоких подій Мексиканської революції. І для того, щоби це трапилося, насамперед потрібні живий розум, природжена цікавість, відвага, шляхетність і справжня мужність. Решта - справа випадку. Варто лише Мартінові Гарету 8 травня 1911 року почути з номера готелю в Сьюдад-Хуаресі перший віддалений постріл і вийти на вулицю подивитися, що відбувається, як його підхопить вихор подій, які безповоротно змінять його життя...

«Революція» - це щось більше, ніж розповідь про драматичні події, які вразили Мексику в першій третині 20 століття. Це історія про досягнення зрілості серед кривавого хаосу та про відкриття прихованих законів, що керують любов'ю, вірністю, життям і смертю.

АРТУРО ПЕРЕС-РЕВЕРТЕ
РЕВОЛЮЦІЯ

ФАБУЛА
ВИДАВНИЦТВО

Арту́ро Перес-Реверте

РЕВОЛЮ́ЦІЯ

Видавничий дім «Фабула»
2025

Оригінальна назва твору: REVOLUCIÓN

© 2022, Arturo Pérez-Reverte

© І. Шевченко, пер. з ісп., 2024

© ВД «Фабула», 2025

ISBN 978-617-522-326-0 (epub)

All rights reserved. Усі права збережено.

Жодної частини цієї книжки не може бути відтворено або передано в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними чи механічними, включно з фотокопією, записом чи будь-якою системою зберігання та пошуку інформації, без письмового дозволу власників авторських прав.

Електронна версія створена за виданням:

Перес-Реверте Артуро

П27 Революція. Роман / пер. з ісп. І. Шевченко. — Харків :
ВД «Фабула», 2025. — 480 с.

ISBN 978-617-522-325-3

Ця книжка — про юного чоловіка та трьох жінок, про найкривавішу в історії Латинської Америки революцію, що занапастила два мільйони людей, і про долю скарбів розграбованого банку на півночі Мексики. Молодий гірничий інженер Мартін Гарет, відряджений іспанською компанією для роботи на срібних копальнях Мексики, опиняється в гушавині жорстоких подій Мексиканської революції. І для того, щоби це трапилося, насамперед потрібні живий розум, природжена цікавість, відвага, шляхетність і справжня мужність. Решта — справа випадку. Варто лише Мартінові Гарету 8 травня 1911 року почути з номера готелю в Сьюдад-Хуаресі перший віддалений постріл і вийти на вулицю подивитися, що відбувається, як його підхопить вихор подій, які безповоротно змінять його життя...

«Революція» — це щось більше, ніж розповідь про драматичні події, які вразили Мексику в першій третині 20 століття. Це історія про досягнення зрілості серед кривавого хаосу та про відкриття прихованих законів, що керують любов'ю, вірністю, життям і смертю.

УДК 82-31

Шановний читачу!

Спасибі, що придбали цю книгу.

Нагадуємо, що вона є об'єктом Закону України «Про авторське і суміжні право», порушення якого карається за статтею 176 Кримінального кодексу України «Порушення авторського права і суміжних прав» штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Повторне порушення карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією та

знищенням всіх примірників, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення, аудіо- і відеокасет, дискет, інших носіїв інформації, обладнання та матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Кримінальне переслідування також відбувається згідно з відповідними законами країн, де зафіксовано незаконне відтворення (поширення) творів.

Щиро сподіваємося, що Ви з повагою поставитеся до інтелектуальної праці інших і ще раз Вам вдячні!

Я знаю, куди занесло тебе життя. Ти сам обрав свій шлях. Нам — тим, кого ти залишив позаду,— видавалося, що ти заглибився в пустелю, де немає доріг. Ми завше вважали тебе людиною, яка зникла безвісти. Однак ти знову з'явився, і хоча ми, імовірно, ніколи не побачимося, моя пам'ять радо вітає тебе як дорогого гостя, і зізнаюся тобі, що мені би хотілося довідатися, які пригоди трапилися з тобою на шляху, що привів тебе туди, де ти перебуваєш нині.

Джозеф Конрад, «Золота стріла»

*Присвячується Хуліо Мінгесу.
Із вдячністю за вірність і пам'ять.*

1. Банк Чіуауа

Це історія одного чоловіка, однієї революції та одного скарбу. Революція сталася в Мексиці за часів Еміліано Сапати та Франсіско Вільї^{1}. Скарбом були п'ятнадцять тисяч золотих монет номіналом у двадцять песо. Вони були викарбувані за часів імператора Максиміліана^{2}, й викрадені з банку в Сьюдад-Хуаресі восьмого травня 1911 року. Чоловік звався Мартін Гарет Ортіс, і для нього все почалося вранці того дня, коли він почув далекий постріл. Бум! Щойно відлуння стихло, прогриміло ще двічі. Бум! Бум!

Він поклав на стіл книжку, яку читав,— то було «Використання електроенергії в сучасній гірничодобувній промисловості» — і, розсунувши завіси, визирнув у вікно. Судячи з усього, стріляли із гвинтівки за два-три квартали звідси. Або, як кажуть мексиканці, «за пару зон». Наступної миті почулися нові постріли, цього разу ближче. Над дахами низьких, ніби притиснутих до землі будиночків здійснювся стовп диму — спершу сірий, а згодом чорний,— і завис у сліпучій ранковій блакиті, не потурбованій жодним подувом вітерця. Стрілянина посилилася, звідусіль було чути: бум-крак-крак, бум-крак-бум. Луна множила ці дивні звуки. Гучний тріск, що нагадував горіння сухої деревини, поступово заповнював увесь простір.

«Почалося,— подумав він із радісним збудженням.— Вони вже тут».

Мартін Гарет був допитливим юнаком, який іще перебував у тому віці (два місяці тому йому виповнилося двадцять чотири), коли людину не лякають ані несподіванки долі, ані дурні кулі на вулицях. Та насамперед його безтурботність пояснювалася тим, що він нудьгував у номері готелю «Монте-Карло», чекаючи, коли у Пьєдра-Чікіта запрацюють шахти, закриті через невизначену політичну ситуацію

на півночі країни. Тому цікавість взяла гору над розважливістю. Він застібнув жилет, поправив вузол краватки, взяв капелюх, а у праву кишеню піджака сунув маленький нікельований револьвер «Орбеа» з п'ятьма набоями тридцять восьмого калібру в барабані. Відчуття ваги зброї навіювало впевненість у своїх силах. Перестрибуючи через дві сходинки, він спустився в хол, проминув наляканого порт'є, який зіщулювся під стійкою так, що було видно лише його вуса, і вийшов надвір.

Він прагнув усе роздивитися, увібрати жадібними очима кожную дрібницю. Відколи цей молодий гірничий інженер приїхав з Іспанії, він стежив за розвитком подій завдяки місцевим і американським газетам. Усі писали про неминучий конфлікт, про хитке становище президента Порфіріо Діаса^{3}, про об'єднання незадоволених навколо опозиціонера Франсіско Мадеро^{4}. Упродовж останніх місяців політична напруга зростала, відбувалися зловісні інциденти, а сутички ставали дедалі більш кривавими. Часом точилися запеклі бої. Бандити, дрібні фермери, зневірені селяни збивалися в угруповання та загони.

Для кожного мексиканця, що належав до середнього чи нижчого класу, слово «уряд» було синонімом слова «ворог». Тому повстанці прагнули захопити Сьюдад-Хуарес, де розташовувався головний прикордонний пункт, через який пролягав шлях із Мексики до США. Останніми днями вони підбиралися все ближче і займали позиції в околицях міста. Накопичували сили. Саме зараз починалася справжня боротьба — і, можливо, революція.

У віддаленому кінці порожньої вулиці, навпроти більярдного салону, що мав назву «На цьому й на тому світах», лежав горілиць мертвий чоловік. Його, вочевидь, відтягли в безпечне місце вже після того, як він був застрелений,— на це вказувала довга цівка крові, що зміїлася незаасфальтованою землею. Мартін ніколи, навіть на шахтах, не бачив людини, яка загинула насильницькою смертю, тож зупинився і якусь хвилю розглядав труп. Його увагу привернуло те, що одяг убитого був зім'ятий і подекуди розірваний — кишені вивернуті, на ногах самі лише шкарпетки, а черевики кудись зникли. Спотворене страшною гримасою обличчя дивилося в небо, широко розплющені очі були

припорошені тонким шаром пилу. Над роззявленим ротом дзижчали мухи; вони роїлися не тільки біля губ, а й на грудях мерця, де розповзалася бура пляма. То був чоловік невизначеного віку — від тридцяти до п'ятдесяти років, убраний як звичайний містянин. Явно не боєць, а випадкова жертва, вражена сліпою кулею. Мартін нарешті здогадався, чому його поклали у затінку біля приземкуватої будівлі. Ні, не для того, щоби надати йому медичну допомогу — він, безсумнівно, був мертвий,— а для того, щоби спокійно, без перешкод, обібрати до нитки.

Мартін дістався перехрестя і пройшов трохи вперед, намагаючись триматися ближче до мурів. Вулиці залишалися безлюдними. Деся там, поза полем його зору, тривала стрілянина, що стала ще лютішою і вже охоплювала кілька місць водночас. Він рушив далі, орієнтуючись на звук найближчих пострілів. Вони лунали гучніше в північно-східній частині міста, біля річки Браво й мостів, що вели через кордон на територію США — в Ель-Пасо у штаті Техас.

Він відчув спрагу. Від напруги горло пересохло. У цьому районі будинки були не такими високими, а сонце палило безжально. Він послабив вузол краватки, змахнув піт із чола, ізсередини витер хусточкою капелюх і роззирнувся довкола. Жодної душі. Він навіть не уявляв, що війна настільки спустошує краєвид.

На протилежному боці вулиці напис «Чирвовий туз», намальований на фасаді, позначав таверну. Спрага страшенно мучила, тож Мартін швидко зважив усі «за» і «проти». Тоді, набравшись сміливості, кинувся бігти. Ці тридцять метрів видалися нескінченними, але ніхто в нього не поцілів, хоча постріли гримотіли не дуже далеко. Двері таверни виявилися зачиненими. Він постукав кілька разів, але ніхто не озвався. Зрештою двері прочинилися на якихось кілька сантиметрів, і в щілині з'явилося худе вусате обличчя.

— Впустіть мене,— мовив Мартін.— Я хочу пити.

Чоловік мовчав, сумніваючись, чи варто це робити. Пара чорних-пречорних очей насторожено обмацувала молодика.

— Я маю гроші,— наполягав Мартін.— І заплачу за те, що вип'ю.

Після короткого вагання чоловік упустив його всередину.

— Що вам принести, сеньйоре?

— Води.

— І все? — господар здивовано глипнув на Мартіна.— Не бажаєте сотолу{5} або текіли?

— Згодом. Спершу дайте мені води, будь ласка.

Один із чоловіків підвівся, підійшов до них і обперся на шинквас. Низенький, із великим черевом, що випиналося з-під наполовину розстебнутого полотняного піджака, і з пишними вусами, що майже ховали губи. Він неквапливо розглядав Мартіна, який зняв капелюха і хусточкою витирав змокле від поту обличчя.

— Іспанець? — спитав він.

— Так.

— Акцент відразу видає гачупіна{6}.

Мартін кивнув, не певний, добре це чи погано. Іспанських поміщиків часто пов'язували з режимом Порфіріо Діаса.

— Кожен народжується там, де йому судилося народитися,— відказав він.

— Звісно.

Господар, нічого не питаючи, поставив перед Мартіном чарку текіли.

Той відхлебнув ковток і скривився. Текіла була прозорою, як вода, і міцною, як диявол.

— Не найкращий день для прогулянок,— зауважив товстун.

Він не відривав від нього зацікавленого погляду. Здалеку доносилися приглушені постріли.

— То повстанці? — спитав Мартін.

Похмура посмішка промайнула під вусами співрозмовника.

— Залежить від того, під яким кутом на це поглянути, сеньйоре. Люди Мадеро відстрілюють безволосих. А ті мочать їх.

— Безволосих?

— Солдатів. Лисих.

— Їх так називають, бо вони наголо стрижені,— пояснив господар.

— Одні бідаки проти інших. Політики змушують їх шукати на тому світі те, чого вони не мають на цьому.

Вусатий товстун розмовляв увічливо, не припускаючись помилок. Відчувалося, що це освічений чоловік. Він кивнув на двері.

— На вашому місці, сеньйоре, я би спокійно допив текілу. Якщо ви визирнете звідси, вас можуть покалічити.

— А що відбувається?

— Бійки в кількох місцях і на станції теж,— мексиканець вказав на клієнтів, які сиділи за столиками.— Оці хлопці можуть розповісти вам більше, ніж я. Вони прийшли з вокзалу. Це неподалік.

Мартін зосередив погляд на чотирьох чоловіках: засмальцьовані джинсові комбінезони, брудні кашкети, широкі вуса, почорнілі від вугілля обличчя. Залізничники. Або колійники, як кажуть на півночі. Він жестом покликав господаря.

— Я з величезним задоволенням запрошую всіх випити зі мною, якщо ви не проти.

— Чом би й ні? Не зволікаймо.

Кілька чоловіків повільно, із гідністю, піднялися і наблизилися до шинквасу. Господар наповнив чарки.

— Мадеристи зрання напали на нас із заходу і з півдня,— мовив залізничник із тих, які пристали на його пропозицію.— Почали малими загонами, а потім підійшло підкріплення і кавалерія... нам було непереливки,— він показав на своїх товаришів.— Довелося дати драла, бо на станції стало гаряче.

— А хто перемагає?

— Ще нічого не відомо. Подейкують, що з одного боку йде дон Франсіско Мадеро із сеньйорами Ороско{Z} та Вільєю, а вони дуже круті. З іншого боку сунуть федерали з генералом доном Хуаном Наварро, а цей тип — міцний горішок.

— Тигр із Серро-Пріето,— докинув вусач.

Це не скидалося на похвалу, а радше навертало на думку про поцятковані кулями мури і людей, які звисали з дерев, наче спілі грона.

— Коли все це закінчиться,— підсумував іще один залізничник,— ми не дорахуємося багатьох голів.

Усі зосереджено пили. Надворі стрілянина то вщухала, то спалахувала з новою силою — ці звуки нагадували гуркіт хвиль, що б'ються об скелі. Мартін замовив ще по одній чарці для кожного, і ніхто не відмовився.

— Скажіть, любий друже...— Товстун, тримаючи чарку в руці, роздивлявся Мартіна, насупивши брови.

— Слухаю вас.

— Ви не образитеся, якщо я щось запитаю?

— Ні, анітрохи.

— Що ви загубили в нашому краю?

Дещо збентежений, юнак, затиноючись, відповів:

— Я працюю на шахті... неподалік звідси.

Той метнув на нього швидкий недовірливий погляд, ніби запідозривши, що перед ним ворог. Одним духом вихилив чарку і знову позирнув на Мартіна, помітивши, що права кишеня піджака відстовбурчується більше, ніж ліва. Повільно оглянув його з голови до ніг, намагаючись визначити його статус.

— Управитель?

— Інженер.

— А-а... Розумію,— заспокоївся мексиканець.

— Мені цікаво. Я ще ніколи не бачив революції.

— Кажуть, цікавість згубила кішку,— втрутився хтось із залізничників.— Краще перечекати тут, поки не стихне.

Мартін замислився. Порив виявився сильнішим за розсудливість. Він поклав кілька монет на шинквас.

— Взагалі-то мені треба...

Він не встиг завершити фразу. У двері загрюкали — часто, люто, загрозливо. Такі відвідувачі не просять дозволу, а вимагають, аби їх негайно впустили.

— Відчиняйте, сучі діти! Інакше ми виб'ємо двері!

Вони ввійшли, принісши із собою вуличне світло, що мерехтіло на карабінах, на гільзах набоїв у комірках патронташів, що перехрещувалися на білих бавовняних сорочках, на жовтих жилетах

і коротких куртках. Повстанців було близько дванадцяти — втомлених, злих, пропахлих потом і землею. Деякі були взуті в чоботи зі шпорами, що дзеленчали, ударяючись об дощату підлогу. Під крислатими сомбреро виднілися почервонілі запалені очі та сірі від порохового диму вуса.

— Усім стати до стіни! — звелів чоловік, що скидався на ватажка.

Мартін підкорився разом з іншими. За шинквасом залишився тільки господар, який не сумнівався, що гості попросять налити їм чогось. Змирившись з обставинами, він дістав ще один глечик із водою та дві пляшки, розставив чарки в ряд. Схоже, революція навідувалася до «Чирвового туза» не вперше.

Мартіна обшукали так само, як усіх присутніх. Його гаманець і «Орбеа» 38 калібру моментально опинилися в руках гіпотетичного ватажка.

— А це що таке, любчику?

Тримаючи револьвер на долоні, він дивився на Мартіна з іронією та недовірою. Той знизав плечима.

— Моя особиста зброя. Ніколи не знаєш...

— Ніколи не знаєш... Що?

— Кого зустрінеш на вулиці.

— Він хороша людина,— втрутився товстун.

Ватажок навіть не глянув на нього. Цей чоловік був убраний у вицвілі смугасті штани і коротку куртку; один патронташ висів збоку, на поясі з пістолетом, а два інші — на грудях.

Він поклав на шинквас свій карабін, із-під крисів сомбреро виблискували чорні жорстокі очі, буравлячи Мартіна.

— Наскільки хороша?

— Охоче пригостив нас усіх. Він інженер.

— Іспанець?

— Так. Але з Іспанії.

Мадерист кивнув, після чого зняв капелюха і витер піт рукавом.

— Тоді йому пощастило. Якби був би тутешнім іспанцем, висів би у зашморгу.

Його люди, змішавшись із залізничниками, розсілися навколо шинквасу.

— А що забула ваша милість у цій брудній дірі? — поцікавився ватажок.

— Я вийшов подивитися, що відбувається,— Мартін дозволив собі стримано усміхнутися.— Я живу в готелі «Монте-Карло», за чотири квартали звідси.

З обличчя ватажка не сходив серйозний вираз.

— То розкішний готель?

— Непоганий.

— Звідси і туди кулі літають як шалені. Ризикуєте, що з вас зроблять страховидло.

— Перепрошую? Що з мене зроблять?

— Пустять вам кров. Прикрасять личко свинцем.

— Тому я і зайшов сюди.

Якусь хвилю мадерист із сумнівом розглядав його. Зрештою він однією рукою простягнув йому гаманець, а другою сунув револьвер

собі в кишеню. Хтось із його людей підніс ватажкові склянку води, і той вихилив її маленькими ковточками. Потім сухо плеснув у долоні.

— Ну ж бо, хлопці, ворухіться. Ми рушаємо.

Усі допили свої порції, поставили чарки на шинквас і рушили до дверей, явно не збираючись платити. Господар сприйняв це смиренно: пляшка текіли і пляшка сотолу — невисока ціна за те, щоби мати спокій. Ватажок підхопив свій карабін, і тоді Мартін указав на червоний ящик, куди один із мадеристів щойно струсив попіл із сигари.

— Чи можу я щось сказати вам, сеньйоре?

Той зупинився і байдуже глипнув на нього.

— Для цього Бог дав нам язик, мій друже... аби ми могли щось говорити. Інша річ — відповідальність за свої слова.

Мартін знову вказав на ящик.

— Це динаміт?

— Що з того, якщо так?

— На вашому місці я би не палив поблизу. Ці динамітні шашки дуже старі і, здається, вони спітніли.

— Ну то й що?

— Виділяється нітрогліцерин. Ви ризикуєте злетіти в повітря.

Той часто закліпав очима.

— Овва! Ви що, тямите в цьому?

— Я ж казав, що він — інженер,— утрутився товстун.

Ватажок скорчив презирливу гримасу.

— Мої хлопці,— він указав на жорстокі усміхнені обличчя,— не бояться танцювати з безносою.

— Так, але навіщо полегшувати роботу старій із косою? — парирував Мартін.— Як вважаєте?

Мексиканець обміркував його слова і знову розвернувся до своїх людей.

— Ви добре розчули? Тушіть сигари! Інакше відправите нас до пекла.

Усі вийшли. За хвилику ватажок повернувся. Він пильно дивився на Мартіна.

— Ви знаєтеся на вибухівках і подібних речах?

— Трохи. Це частина моєї роботи.

Ватажок замислено провів нігтем великого пальця по вусах.

— А ви вмієте так закласти динаміт, щоби вибухнуло не все, а лише те, що нас цікавить?

— Не зрозумів.

— Підірвати якесь місце, але трішечки... Тільки те, що потрібно.

— Залежить від того, що саме вам потрібно. Гадаю, я би впорався.

Широка усмішка осяяла обличчя мексиканця.

— Вам доведеться супроводити нас, друже мій.

Мартін відчув, як гострий біль пройняв його живіт. Він розгублено позирнув на мадериста, проте вираз його обличчя дав йому зрозуміти, що вибору немає. Тому він одягнув капелюха, вийшов надвір і разом з усіма рушив правою стороною вулиці. Юнак не наслідювався запитати, куди вони прямують, і ніхто нічого йому не казав.

Постріли доносилися із трьох напрямків, визначив Мартін за сонцем: із півночі, заходу та півдня. І стрілянина не вщухала. Лише східна частина Сьюдад-Хуареса залишалася спокійною. Час від часу його супутники зупинялися на перехресті, вдивлялися вдалину і стріляли навмання, ніби перевіряючи, чи немає поблизу якоїсь загрози, перш ніж вервечкою перебігти дорогу і знову зібратися на іншому боці. Щоразу, як це траплялося, ватажок підбадьорливо плескав Мартіна по спині.

— Ворушіть дупою, сеньйоре... Якщо не прискоритеся, вас пришиють.

Їх обстріляли лише один раз, поблизу арени для бою биків. Із протилежного кінця проспекту прилетіли дві кулі, просвистівши над їхніми головами так зловісно, що шкіра вкрилася сиротами. Мадеристи на мить стишили ходу, підняли карабіни і відповіли безладними залпами. Один лише ватажок простував далі в тому ж - темпі, гордовито розправивши плечі, удавано байдужий до всього, що відбувалося навколо. Побачивши, що Мартін затримався на розі й дивиться на нього, він зупинився і неспішно запалив сигару, перш ніж рушити далі.

— Отже, друже мій, ви кажете, що добре управляєтеся з динамітом?

Тулячись до будинків, вони крокували вперед. Юнак ствердно кивнув.

— Я звик мати справу з динамітом по роботі. На шахтах часто доводиться щось підривати.

Мексиканець нахилився, зняв шпори і причепив їх на пояс біля кобури.

— Кумедно ви розповіли про «піт». Маєте гостре око.

— Динаміт — це нітрогліцерин, яким просякнута особливого складу глина. Це дозволяє зберігати його тривалий час.

— Овва! То він потіє, як люди?

— Більш-менш. Час, тепло, вологість і холод можуть призвести до того, що ця глина починає виділяти «піт»,— Мартін кивнув підборіддям на тих двох, що тягнули червоний ящик.— Навіть переносити динаміт небезпечно.

— Та нічого, ми вже прийшли,— засміявся мексиканець.— Удача навряд чи повернеться до нас спиною.

Час від часу мадеристи зупинялися, щоби зорієнтуватися. Ставили ящик на землю, а ватажок розгортав аркуш паперу, де олівцем був намальований план вулиць. Зробивши ще кілька кроків, Мартін зауважив, що ватажок зацікавлено зиркає на нього краєчком ока.

— А ви давно в Мексиці, друже?

— Від січня. Приїхав працювати на шахтах, а їх закрили через революцію.

— Отакої! Приїхали з Іспанії заради цього?

— Саме так.

— Хіба немає наших мексиканських інженерів?

— Звісно є. Але видобувна компанія має іспанський акціонерний капітал й іспанських партнерів. Ось чому мене сюди відрядили.

Ватажок указав на своїх товаришів.

— Іноземний капітал й іноземні партнери — це справжнє паскудство. Ми влаштували революцію, аби багатенькі капіталісти не пили кров бідних. Треба поділити землі між тими, хто їх обробляє, а шахти мають належати народу, бо багато хто там помирає.

Мексиканець говорив переконано, палко, категорично. Його аргументи видалися Мартіну слухними — певною мірою. Повстанці відрізнялися від створеного урядом і державною пресою образу

бездушних злодіїв. Цікаво було зруйнувати цей ходульний стереотип і краще пізнати їх.

— Хоч би кому не належали шахти,— відказав він,— хтось має управляти ними. Той, хто тямить у цьому.

Ватажок кинув на нього хитрий погляд.

— А ви тямите?

— Недаремно ж я навчався.

— Отже, хто би не правив у нас чи в Іспанії, ви не залишитеся без роботи?

— Маю надію, що не залишуся.

В очах ватажка промайнуло щось на кшталт поваги.

— Вам пощастило, що ви могли навчатися,— він знову вказав на своїх людей.— Жоден із цих помираючих з голоду бідаків не ходив до школи. Ну а я закінчив два класи. Навчився трохи читати і сяк-так писати.

— А чотири правила арифметики?

— Знаю тільки два: додавання і віднімання. На інші два не вистачило часу.

— Гадаю, революція все змінить, чи не так?

Мексиканець пильно оглянув Мартіна, ніби силкуючись вгадати, чи серйозно він говорить. Судячи з усього, він залишився задоволеним.

— На все свій час, друже. До кінця світу ще далеко, а індіанці нас не переріжуть.

Нарешті вони звернули на якусь вуличку й опинилися перед двоповерховою будівлею з величезною вивіскою над одвірком воріт.

Усмішки супутників дали Мартіну зрозуміти, що вони дісталися пункту призначення. Він очікував, що це буде опорний пункт, міст чи щось подібне, уявляв, як його під дулом пістолета примушують закладати динамітні шашки і запалювати ґноти, а він, низько схиливши голову, виконує накази, не звертаючи уваги на град куль, що обрушується на них. Така перспектива приємно хвилювала і водночас лякала його. Але від побаченого він завмер із роззявленим ротом. Чорні літери на жовтому тлі склалися в назву «Банк Чіуауа».

Мартін Гарет ніколи не проводив вибухові роботи власноруч, хоча часто бачив, як це робиться. Зважаючи на специфіку свого фаху, він знав основні принципи роботи з вибуховими пристроями і міг визначити місце для їхньої закладки, оскільки навчався цьому в мадридській Школі гірничих інженерів, а згодом упродовж двох років роботи в Іспанії та Мексиці керував бригадами бурильників у підземних галереях і відкритих копальнях. Утім одна річ — закладати динамітні шашки під час свердління і підривати їх згідно з усталеними правилами і зовсім інша — зробити те, про що його просили. Тому він, спустившись у підвал і опинившись перед величезними броньованими дверима в кінці коридору, трохи розгубився.

— Ну що, друже, як ви на це дивитеся?

— Я, власне, намагаюся побачити, що тут є.

— Упораєтеся?

— Може, так, а може,— ні.

— «Так» звучить краще. Три літери замість двох.

Інженер похмуро розглядав масивні коліщатка і хромовані сталеві замки, а мадеристи з низько насунутими капелюхами і карабінами в руках скупчилися довкола, витріщаючись на нього з певним страхом і неприхованою шанобливістю. Революційний запал ущух,

і навіть ватажок дивився на Мартіна із сумішшю сторожкості та поваги.

— Хіба не простіше було би привести сюди директора чи когось із працівників, які знають будову цього механізму?

— Усі дременули світ за очі. Ви хіба не помітили? Вихід один — добряче вгатити по цьому сховищу.

Охоплений сумнівами, Мартін зняв капелюха та почухав скроню.

— Добряче вгатити, кажете?

— Ви ж не глухий.

Юнак подумки зітхнув. Вибору взагалі-то не було; усі це знали, а він — краще за будь-кого. Зрештою він набрався сміливості.

— Мені знадобляться мішки із землею і товсті дерев'яні дошки.

— Хлопці, ви чули? Мерщій! Несіть те, що він просить!

Ватажок запалив гаванську сигару, знайдену в кабінеті на горішньому поверсі, обставленому розкішними меблями зі шкіри і червоного дерева. Його очі були прикуті до інженера. Мартін наблизився до мішків із маркуванням федеральної армії, що їх принесли із собою повстанці, та оглянув їхній вміст: мотки бікфордова шнура, запалювальні гноти, кліщі й інші інструменти. Хоч би де вони це роздобули, вибір був удалим: у мішках і червоному ящику було все необхідне. Дай Боже, щоби там знайшлося ще трохи удачі, загадав Мартін.

— Зможете, сеньйоре? — допитувався ватажок.

«Сеньйоре» замість «друзе». В інтонації вчувалася певна повага. А ще в його голосі бриніла тривога, і Мартін зрозумів причину. Одна річ — прямувати до банку Чіуауа з динамітом, налаштувавшись рознести головний сейф на друзки, і зовсім інша — стояти перед масивними сталевими дверима із купою невідомих механізмів, коліщаток

і важелів. Відчувши його побоювання, інженер чомусь сповнився надзвичайної впевненості у своїх силах. Він уперше отримав можливість щось вирішувати, відколи переступив поріг таверни «Чирвовий туз». Йому було відомо дещо таке, про що інші не мали жодного уявлення.

— Можливо,— вимовив він і ризикнув додати тоном наказу: — І, будь ласка, не наближайтеся до мене із цією сигарою!

Ватажок знизав плечима. Його вуса здригнулися, губи скривилися в багатозначній гримасі.

— Тут ви наказуєте. Кожне ваше слово — заповідь Божа.

Невдовзі мадеристи принесли набиті землею полотняні мішки і товсті дошки. Мартін попросив залишити частину осторонь, а частину підтягти до броньованих дверей, а сам нахилився над червоним ящиком і заходився обережно витягати і розкладати на підлозі динамітні шашки, намагаючись, аби на них не впала навіть крапля поту із чола. Здійснивши певні підрахунки, він діставав один за одним загорнені у вощений папір циліндри і зважував їх на долоні. Потім поділив на дві купки, обв'язав суворою ниткою, дуже ретельно витер вологі від жовтуватого нітрогліцерину пальці і обмотав кожную конструкцію метровим ґнотом. Кінці підрізав навскіс і закрутив так, як це зазвичай роблять іспанські бурильники. Бікфордів шнур горить зі швидкістю один сантиметр за секунду, тож його знадобиться трохи більше, ніж три метри. Цілком достатньо, щоби підпалити його й устигнути втекти.

— Покладіть мішки туди, куди я покажу. Тільки дуже обережно.

Мадеристи виконали наказ. Один заряд динаміту опинився з того боку від броньованих дверей, де розміщалися петлі, а другий — поруч із засувами. Наостанок Мартін показав, як треба накривати заряди мішками із землею, притискати їх дерев'яними дошками і закріплювати іншими мішками. Коли все було готово, він обернувся і глянув на чоловіків, що невідривно стежили за ним.

— Виходьте звідси.

Підкорилися всі, крім ватажка,— той нерухомо залишився на місці, широко розставивши ноги і жуючи свою сигару. Мартін наблизився до нього, зазирнув в жорстокі темні очі.

— Дозвольте...

Він вихопив тліючий недопалок із його пальців, нахилився і приклав жаринку до кінчика бікфордова шнура. Почулося шипіння, у приміщенні з'явився запах пороху та паленої гутаперчі. Мартін повернув ватажкові сигару і неквапливо рушив коридором, не озираючись і не перевіряючи, чи приєднався той до нього. Діставшись сходів, він почув кроки за спиною.

Інші чекали на горішньому поверсі, скупчившись біля письмових столів і вікон. Розважаючись, вони переворнули ящики, відчинили каталожні шафи і розкидали документи підлогою. Двоє до зубів озброєних повстанців мочилися у блискучі віконця кас.

Мартін указав на двері й вимовив:

— Буде краще, якщо ми всі заберемося звідси. Усяке трапляється.

Вони знічено презирнулися, по-дитячому соромлячись. Ніхто не хотів поспішати, щоби не виявити свій страх перед іншими. Мартін першим вийшов надвір, примружився від сліпучого світла, що відбивалося від вибілених вапном мурів, і вдихнув гаряче повітря пізньої ранкової пори. На сусідній будівлі стирчала реклама американських робочих штанів «Levi's», а поблизу іще одна — швейних машин «Zinger». Удалині все ще лунали постріли.

Усі вийшли слідом за ним. Останнім був ватажок, який затримався на порозі, зробив останню затяжку і з демонстративним презирством жбурнув недопалок на підлогу.

Під землею пролунав глухий вибух, від якого здригнулися стіни будівлі, а вікна розлетілися на друзки. Коли всі уламки попадали і пил

розвіявся, мадеристи, радісно волаючи, кинулися плескати Мартіна по спині.

Інженер ніколи не бачив стільки грошей в одному місці. Усюди лежали мішки, повні срібних монет і пачок мексиканських песо, як нових, у нерозрізаних банківських упаковках, так і тих, що вже побували в обігу. А ще там була солідна кількість американських доларів. Настрій бійців відразу поліпшився. Весело теревенячи, вони переносили всі ці трофеї на горішній поверх, бігали коридорами і сходами, засипаними уламками тиньку та скіпками. Осяяні світлом гасниці, вони волочили мішки та ящики, жартівливо обговорюючи, що можна зробити з таким багатством: скільки домів і асьєнд купити, скільки голів худоби, скільки коштовностей для дружин і скільки іграшок для дітлахів. Їхні очі пожадливо виблискували, і Мартін здогадався, що багато хто за слушної нагоди набив би собі кишені. Та їх стримував ватажок, який снував туди-сюди, тримаючи всіх незворушним поглядом. Юнак очікував пограбування за всіма бандитськими правилами — зі стріляниною та іншими безчинствами, тому його вразило таке спокійне й навіть веселе привласнення чужих коштів: якщо не брати до уваги підриву сейфу, все відбувалося майже формально. Чоловіки поводитися дуже дисципліновано, як на революціонерів. Може, причина полягала в тому, що вони щиро вірили в перемогу народу, хоча найбільш імовірно — занадто поважали руку ватажка, яку той ніби ненароком тримав на кобурі, не зводячи очей зі своїх підлеглих.

— Покваптеся, зараз прийде полковник,— підганяв він своїх людей.

У кутку броньованої камери стояли десять ящиків, заплomboваних і запечатаних сургучем. Мартін зауважив, що ватажок навіть не здивувався, побачивши їх. Навпаки, він підступив ближче, постукав по них носком чобота, немовби визначаючи їхню вагу, нахилився, щоби перевірити печатки, а тоді, не розкриваючи жодного, наказав двом своїм людям пильнувати за ними. Усе вказувало на те, що саме цій двійці він довіряє найбільше. Обранці хутко стали біля ящиків,

виструнчившись, виставивши перед собою карабіни і підігнувши вгору криси сомбреро. Один із них мав на рукаві кольорові стрічки, що заміняли шеврони.

— Лишайтеся тут, поки я не повернусь. Ані руш з місця!

— Слухаємося!

— Будьте пильними, як орли. Той, хто торкнеться цих ящиків, має померти. Це ясно?

— Ясніше не буває, сеньйоре майоре.

Отак Мартін дізнався, який чин мав ватажок. Майор мав ті самі повноваження, що й коменданте,— керував підрозділом чисельністю в триста бійців, але, зважаючи на певні особливості мексиканської революції, завдяки якій нові полковники й генерали з'являлися, ніби гриби після дощу, це звання могло означати будь-що. Утім ніхто не міг піддати сумніву його беззаперечний авторитет: достатньо було глянути на свіжий шрам, що зміївся по щоці ватажка, і холодні очі, наче вирізані з чорного каменю. Наразі ці очі замислено дивилися на Мартіна. Обоє стояли на горішньому поверсі, спостерігаючи за тим, як чоловіки громадають на столі песо та долари.

— Добре впоралися, сеньйоре,— похвалив його мексиканець.

Він розглядав інженера з якоюсь новою, гострішою цікавістю. На його обличчі з'явився інший вираз — благодушний, майже дружній. Хоча було важко вгадати, що відчуває цей безпристрасний північанин.

— Трохи не розрахував заряд,— Мартін удав, ніби вважає свої заслуги не такими вже і значущими, хоча у глибині душі був улещений.— Ми мало не зруйнували всю будівлю.

— Як кажуть моряки, краще перегнути палицю, ніж зігнути наполовину.

Вони вийшли за двері банку. На вулиці збиралося все більше мадеристів: брудні, спітнілі, одягнені в дрантя, вони пересувалися повільно, але не зупиняючись, із гвинтівками або карабінами на плечі, загонами чи групами, що дедалі ставали все більш численними. Хтось був узутий у шкіряні сандалії, а хтось ішов босий. Усі прямували туди, звідки долинав шум бою, що поступово віддалявся, але не стихав.

Майор стояв нерухомо, уважно прислухаючись до звуків і нюхаючи повітря, як мисливський пес. Він мав задоволений вигляд.

— Красива музика лунає там, за обрієм, чи не так? Добре гримить!

Мартін злегка, із певним сумнівом, кивнув.

— Залежить від того, хто грає.

Ватажок метнув на нього лукавий погляд.

— А ви мізковитий, як на іспанця. Скільки років ви прожили на цьому світі?

— Двадцять чотири.

— І що ви думаєте про все це?

Він указав на чоловіків, що простували вулицею. Юнак усміхнувся.

— Дивовижно. Неймовірний досвід!

— Ви бачили щось подібне у вашому краю?

— Ні, ніколи.

— А варто було би... Хіба у вашій гачупінській Іспанії не буває революцій?

— Давно не було.

— Я вважаю, що це погано — нехтувати добрими звичаями. Якщо багатії зміцнюють свої позиції, їх важко зрушити з місця. Ніколи не завадить показати їм, навіщо вони народилися.

Він дістав із кишені револьвер Мартіна і, зваживши на долоні, повернув йому.

— Гадаю, це ваше.

— А що ви робитимете із грошима? — поцікавився юнак, ховаючи зброю.

Майор трохи поміркував, вирішуючи, наскільки доречним було запитання.

— Воювати з урядом — дуже дорога справа, — зрештою вимовив він.
— Сеньйор Мадеро потребує грошей: необхідно платити війську, купувати зброю і боєприпаси у США. Усе це коштує купу грошей.

— А оті ящики... — почав Мартін, осмілівши ще більше. — Ті, що внизу...

Майор раптом перебив його. Під вусами промайнула ледь помітна посмішка, що не віщувала нічого приємного.

— Ви не бачили там ніяких ящиків.

У кінці вулиці, гарцюючи, з'явилася група вершників дуже бойовничого вигляду: величезні сомбреро, шкіряні гетри, повні набоїв патронташі. Вони зупинилися перед банком, і один із вершників допитливо позирнув на майора.

— Що у вас чути, Хено? — мовив він замість привітання.

Чоловік витирав піт червоною нашийною хусткою. З-під запиленого техаського «стетсона» усміхалися жваві очі.

Майор виструнчився.

— Вітаю, сеньйоре полковнику! До ваших послуг.

— Усе пройшло за планом?

— Як по маслу. Жодних проблем,— майор указав на Мартіна.—
Почасти завдяки йому, моєму новому другові.

— Чи було там те, що ми сподівалися знайти?

— Так, було.

Полковник покрутив вус, із цікавістю роздивляючись Мартіна.

— Як же цього домігся твій друг, майоре?

— Він знається на вибухівках і погодився допомогти.

Полковник прибрав ногу зі стремена й обперся ліктем об луку сідла.

— А чи можна дізнатися, звідки взявся оцей помічник?

Мартін зробив крок уперед.

— Я гірничий інженер, сеньйоре полковнику.

— Іспанець?

— Так.

Вершник спохмурнів. Розвернувшись до своїх супутників, він зосередив погляд на високому безбородому молодикові в солом'яному сомбреро. Той скидався на індіанця з півночі, його суворі очі, радше жовті, ніж чорні, дивилися на Мартіна так, як дивиться змія на мишеня, що зненацька постало перед нею.

— Ми не любимо іспанців на нашій землі,— зрештою мовив полковник, обернувшись у бік Мартіна.— Вони пили з нас кров триста років поспіль і роблять це нині. Вони мають найкращі асьєнди, найкращі землі, найкращу худобу... і на додачу підтримують тирана

Порфірію Діаса та його посіпак. Повісити їх та й годі. Це єдине, на що вони заслуговують.

Парубок з обличчям індіанця мовчки кивнув, погладжуючи ласо, зібране в кільця біля сідла. Із якоїсь дивної причини, яку Мартін не став аналізувати, він не так злякався, як розсердився.

— Із нашого роду я перший, хто приїхав до Мексики,— твердо відказав він.

Усі здивовано глипнули на нього, ніби чекали нерішучих заперечень.

Полковник знову покрутив вус і насмішкувато зиркнув на майора.

— А він, виявляється, дотепний, цей ваш приятель-гачупін.

Майор знизав плечима.

— А ще він має золоті руки й розумну голову, сеньйоре полковнику... Бачили би ви, як спритно він усе прокрутив! Там були отакенні сталеві двері,— він розвів руки, показуючи розмір.— Якби не він, ми би рознесли будівлю на друзки, а сейф залишився би цілим.

— Недоторканим, як кажуть освічені люди,— усміхнувся полковник.

— Щось на кшталт цього.

— Кажеш, він приготував чілоріо.[\[8\]](#) з того сейфа?

— Приготував і подав, сеньйоре полковнику. Чудове смачнуче м'ясо.

Майор скорчив гримасу, що мало чим нагадувала усмішку.

— А з ящиками все гаразд?

— Вони внизу, цілісінькі й неушкоджені.

— Їх добре охороняють?

— Ви ображаєте мене своїми сумнівами, сеньйоре полковнику.

— Тоді ходімо поглянемо на них.

Полковник й індіанець спішилися, поки інші вершники притримували коней. Наступної миті, задоволено оглянувши купи песо та доларів, що височіли на столі, вони спустилися в підвал разом із майором.

— Посидьте тут, не ворухіться,— наказали Мартінові, і той заціпенів на стільці.

За ним наглядали двоє озброєних до зубів головорізів. Невдовзі його покликали до підвалу, тож він підвівся і рушив сходами вниз.

Полковник, майор й індіанець стояли перед дверима броньованої камери. Світло гасниці падало на розпечатані ящики, забиті картонними пакетами — деякі вже були надірвані, і всередині можна було розгледіти блискучі золоті монети.

— Ваша робота? — спитав полковник, указуючи на величезні броньовані двері, зірвані з петель.

У його голосі відчувалося захоплення. Мартін стримано кивнув.

— Це частина моєї роботи — працювати з вибухівкою. Я мушу знатися на цьому,— пояснив він.

Полковник — так само, як майор незадовго до цієї розмови,— дивився на нього інакше. Із сумішшю цікавості і надзвичайної поваги.

— А якщо ми дамо вам динаміт, ви зможете підірвати інші об'єкти?

— Коли?

— Якнайшвидше. Не знаю... сьогодні чи завтра.

— Інші сейфи?

— Ні, друже. Різні місця, різні речі. Необхідно закласти динаміт і рознести все до біса.

Юнак трохи поміркував.

— Можна спробувати.

— Зробіте?

— Чом би й ні?

— Але ж наша революція не обходить вашу милість.

Мартін знову замислився.

— Я приїхав з Іспанії працювати на шахтах,— зрештою мовив він.— Але вони закриті вже кілька тижнів. Мені немає чим зайнятися.

Полковник клацнув язиком і, посерйознішавши, попередив:

— Ми — бідні люди. Усе, що заробляємо, витрачаємо на потреби народу. Отже, не зможемо платити вам багато.

— Не треба нічого платити.

— А що ж тоді вам треба?

— Гадаю, мене надихає природна цікавість.

— Буде що розповісти вашим онукам, так?

— Якщо доживу до цього.

Полковник зайшовся дзвінким, сповненим життєвої сили реготом. Тоді розвернувся до майора.

— Мені подобається ваш приятель,— він позирнув на молодика з обличчям індіанця.— А ти що думаєш, Сармьєнто?

Зміїні очі під масивними повіками — холодні, позбавлені емоцій — не відривалися від Мартіна.

— Ну а мені він не подобається, сеньйоре полковнику. Аж ніяк.

Полковник знову зареготав.

— Тому що ти — апач. Поганець, який не довіряє власній тіні. Та не переймайся. Майор дон Хеновево Гарса готовий поручитися за нього, — він енергійно поплескав майора по плечу. — Так, друже?

— Можемо спробувати, — відказав той.

— От і чудово. А якщо цей гачупін підведе нас, прикінчиш його, та й по всьому.

— Як накажете...

Полковник підморгнув індіанцю.

— Охолонь, Сармьєнто. Надто вже ти розпалився. Накинеш ласо на когось іншого. Горлянок буде більше, ніж досить.

Він якусь хвилю помовчав, занурившись у роздуми, ніби приймав якесь важливе рішення. Потім підійшов до відчинених ящиків, дістав блискучу монету й неквапливо оглянув її, перш ніж підкинути в повітря, спіймати і жбурнути Мартіну. Той перехопив її на льоту.

— Тримайте, інженере. Сувенір від банку Чіуауа. Запорука того, що отримаєте в Сьюдад-Хуаресі, щойно федерали відчепляться від нас.

Мартін позирнув на монету. Двадцять песо золотом, відчеканені 1866 року. На аверсі був викарбуваний профіль бородатого чоловіка і напис «Імператор Максиміліан».

— Оскільки вам доведеться провести кілька днів із майором Гарсою, який поручився за вас, я хотів би дізнатися ваше ім'я. Слід запам'ятати, кого хвалити на поминках, якщо вас замочать.

Стискаючи монету в долоні, юнак кивнув.

— Мене звуть Мартін Гарет.

— Дуже приємно, друже. А мене — Вілья... Полковник Франсіско Вілья.

2. Мости Сьюдад-Хуареса

Сонце тиснуло голову важким свинцевим тягарем. Мартін Гарет витер спітнілі руки об штанини, черкнув сірником і підпалив гніт. Потім дістав годинник із кишені жилета, позирнув на стрілку і випростався — якомога повільніше, бо усвідомлював, що майор Хеновево Гарса не відриває від нього погляду.

— Ходімо до укриття,— мовив він з удаваним спокоєм.

Темні очі майора стежили за кожним його рухом. Він кивнув не відразу, ніби оцінюючи слушність пропозиції. Розвернувся до своїх людей, що причаїлися за огорожею та в найближчих будівлях. Вони ламали кирками стіни, будували з меблів і матраців імпровізовані бруствери, пересуваючись з одного будинку до іншого, аж поки не підступили до двоповерхової споруди, облаштованої федералами під укріплення. Пройти вулицею було неможливо: противники обстрілювали з терас, а на Залізничному бульварі, неподалік від арени для бою биків, працювала артилерія.

— Чули, що він сказав? — заволав майор.— Ховайте ваші дупи!

Усі відступили, зробивши останні постріли, аби довести, що відходять не через страх. Гарса з іронічною люб'язністю змахнув карабіном, уступаючи Мартінові дорогу. Вони позадкували разом, поки за їхніми спинами гніт димів і шипів, немов розлючена змія. Кілька куль, випущених федералами, продзижчали зовсім поряд. Інженер трохи нагнувся, однак його супутник залишився незворушним.

— Спокійно, друже, ви вже мали б знати, що небезпеки немає. Ці кулі вже пролетіли... Вбивають ті, яких ти не чуєш.

Мартін знав про це, адже впродовж останніх годин чув постріли з різноманітної зброї всіх калібрів, а також гуркіт гармат. Та одна справа — тренувати слух, а зовсім інша — приборкувати інстинкт самозбереження, непідвладний здоровому глузду.

— Гадаєте, повалимо мур?

— Сподіваюся.

— Я теж сподіваюся на це, сеньйоре інженере.

Холодні очі насторожено обмацували юнака. У них читалося попередження. Щоразу, коли Гарса вимовляв «сеньйор», це лунало набагато зловісніше, ніж звичайна погроза.

— Сподіватися і довіряти,— вимовив Мартін.

Мексиканець збентежено глипнув на нього, не впізнавши цитати.

— Це «Граф Монте-Крісто»,— пояснив юнак.

— Який іще, в біса, граф? — насупився майор.— Не плутайте мене. Розумник знайшовся!

Вони укрилися за кам'яною напувалкою для худоби, зіщулившись поруч з іншими чоловіками, від яких тхнуло землею, потом і порохом. Мартін знову глянув на годинник. Дванадцятиметрового гноту і п'яти кілограмів динаміту мало вистачити для знищення цегляного муру між останнім будинком і опорним пунктом федералів. Він іще раз перевірів свої розрахунки, сподіваючись, що не припустився помилки і правильно визначив товщину муру, кількість вибухівки на квадратний дециметр кладки, радіус ураження і розмір пробоїни. Наука на службі насильства. Подумки посміхнувшись, він спробував уявити, що би сказали його викладачі зі Школи гірничих інженерів, побачивши, як він мінує банки й опорні пункти в розпал мексиканської революції. А тим часом урядові війська намагаються поцілити в нього.

Мартін сховав годинник і пригнувся.

— Зараз шарахне,— попередив він.

В очікуванні детонації інженер розкрив рота, щоби не луснули барабанні перетинки, і тієї ж миті бахнуло. Від щільної ударної хвилі ґрунт здригнувся, а будівлі затрусилися. Все заволокло щільним димом, а на чоловіків, які чіплялися за свої капелюхи, із шумом посипалися грудки землі, черепиця і тріски. У повітрі ще літали останні уламки, коли Хеновево Гарса рвучко підхопився.

— Уперед, хлопці! Бийте цих поганців!

Вигукнувши наказ, майор міцніше обхопив свій карабін і кинувся туди, де кипіли клуби диму, навіть не поцікавившись, чи біжить хтось слідом за ним. Зусібіч піднімалися його люди. Стрілянина ставала дедалі гучнішою, перекриваючи всі звуки. Десь там, у хмарах куряви, яка ще не розвіялася, було чути свист куль, лемент тих, які вбивали, і стогони тих, які помирали. Чулися вигуки:

— Хай живе Мадеро! Геть диктатуру!

Довкола розповзалися запахи потривоженої землі та згорілої вибухівки. Мартін відчував різь в очах і горлянці, але, підкорюючись ірраціональному пориву, підвівся і рушив за мадеристами. Повільно, обережно, трохи пригнувшись і роззираючись довкола із жадібною цікавістю. Сунувши праву руку в кишеню, він торкнувся револьвера, який повернув йому майор Гарса, але не збирався витягати його. У такому хаосі це було би безглуздом. Навіщо? Проти кого?

Серед руїн лежали двоє чоловіків, убрані в мундири пісочного кольору. Федерали. Один не ворушився, а другий, ледь чутно стогнучи, намагався повзти. Мартін був настільки приголомшений, що йому навіть на думку не спало допомогти їм. Глянувши на них із певним страхом, він пройшов повз, оминув чоловіків і попрямував далі. Відчуття небезпеки і смертельного ризику не могло подолати його цікавість і збудження, від якого прискорено билось серце і кров пульсувала у скронях, зап'ястках і в паху. Свист куль, сполохи пострілів серед клубів диму, запах пороху, гарячий свинець, що пролітав повз із гучним дзижчанням, хаос, що неначе остаточно

запанував у світі,— усе це викликало щось подібне до легкого сп'яніння, коли алкоголь ще не туманить голову, а лише загострює почуття. Тієї миті він почувався невразливим, здатним увібрати в себе все: і життя, і смерть, поглинути їх, мов чарівне зілля, як наркотик, що дозволяє перенестися до найнеймовірніших місць, про існування яких він навіть не підозрював. Це занурення у війну, захоплено думав він, нагадує блукання чудернацьким лабіринтом, коли кров, біль, рани, навіть людина як така відступають на другий план.

Мур розлетівся на шматки. Мартін проліз крізь величезну діру і потрапив до патіо будинку, який обороняли федерали. Стрілянина вщухала. Ті, хто вцілів, махали білими хустками, і мадеристи роззброювали їх. Таких людей набралось близько двадцяти: запорошені цегляним пилом, закопчені порохом, у розірваній уніформі, вони — як поранені, так і здорові,— виходили, спотикаючись і отетеріло розглядаючи трупи в калюжах крові. Якийсь офіцер у кашкеті та високих чоботах ішов назустріч нетвердою ходою, притримуючи руку, пробиту кулею.

Майже всі солдати-федерали були молодими, виснаженими і малорослими. На смаглявих індіанських обличчях відбивався страх, що час від часу змінювався мовчазною покірністю переможених. Мадеристи, штовхаючи їх прикладами гвинтівок, порпалися в їхніх кишнях, відбираючи все, що знаходили, а потім рушали добивати багнетами поранених, які ще корчилися на землі. Повітря було просякнуте запахом крові, нутроців, сірки.

— Розстріляти всіх сержантів! Разом із тими, хто має вище звання! — наказав Гарса.

Мартін не очікував такого розвитку подій. Він ошелешено дивився, як солдатів відводять в один кінець патіо, а командирів — в інший. Серед останніх опинилися поранений офіцер із капітанськими зірочками, лейтенант і двоє сержантів. Збентежені, вони тулилися одне до одного, усвідомлюючи, що ось-ось трапиться неминуче.

Лейтенант — молодик років двадцяти — був блідий як крейда. Двічі перехрестившись, він утупився витріщеними від жаху очима в дула гвинтівок, що дивилися на нього. Один із сержантів демонстративно сплюнув і вилаяв мадеристів на всі заставки. Капітан випростався і здоровою рукою спробував застебнути комір мундира. Та не встиг — гримнув залп, і всі четверо впали як підкошені. Хтось із стрільців обійшов страчених і неквапливо прикінчив кожного «пострілом милосердя».

Майор Гарса розвернувся до інших в'язнів.

— Ми — бригада Вільї,— прокричав він.— Прошу стати сюди тих, хто згоден приєднатися до нас і боротися проти експлуататорів, які принижують народ.

Він указав праворуч. Солдати нерішуче презирнулися, оцінюючи наслідки відмови. Більше половини рушили направо. Залишилося п'ятеро.

— Свобода вибору понад усе,— мовив Гарса.

Він підняв карабін і відкрив вогонь майже одночасно зі своїми людьми. П'ятеро федералів упали. Їх добили на землі так само, як їхніх командирів. Майор неквапливо витягнув набої з патронташу та перезарядив зброю. Затвор кілька разів клацнув. Звівши очі після цього, Гарса побачив перед собою Мартіна.

— О, інженере! Бачу, ви не відходите від нас.

Майор вимовив це сухо і серйозно, буравлячи його суворим поглядом. Юнак не відповів, здивовано розглядаючи розстріляних. Він іще не усвідомив остаточно того, що сталося в нього на очах. Може, ці люди зараз почнуть підводитися, думав він, і виявиться, що все це просто фарс. Дурний жарт, що зіграли з ним. Проте ніхто не ворухнувся.

— Чи необхідно було їх убивати?

КУПИТИ